

İŞKENCEYE VE DİĞER ZALİMANE, İNSANLIKDIŞI YA DA AŞAĞILAYICI MUAMELE YA DA CEZAYA KARŞI SÖZLEŞMENİN SEÇMELİ PROTOKOLÜ

(BM Genel Kurulunun 18/12/2002 tarih ve 57/199 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 22/06/2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir)¹

¹ “İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü” (“İKS/SP”) (“*Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*”) Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 18/12/2002 tarih ve 57/199 sayılı kararıyla kabul edilmiş, 04/02/2003 tarihinde imzaya açılmış ve 22/06/2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Protokolü 14/09/2005 tarihinde imzalamış, ancak Kasım 2009 itibarıyla onaylamamıştır.

Bu Protokolün taslak ilk metni ile Genel Kurul tarafından kabulünden önceki son metni, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından 22/04/2002 tarih ve 2002/33 sayılı karar ile kabul edilmişti. Genel Kurul tarafından kabul edilerek imza ve onaya açılan bu belge, esas olarak BM İnsan Hakları Komisyonunun kabul ettiği anılan metne dayanmaktadır. Ancak, hatırlatalım ki, BM İnsan Hakları Komisyonunun kabul ettiği metin ile BM Genel Kurulunun nihai olarak kabul ettiği metin arasında, esasa ilişkin olmamakla birlikte (önemli bir istisnasına aşağıda işaret edilmiştir), özellikle ifade bakımından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Anılan Taslak Protokolün ilk ve son metinleri ilk kez tarafımızdan çevrilerek şu derlemede yayınlanmıştır. Mehmet Semih Gemalmaz, **İşkence Yasağına İlişkin Ulusalüstü Belgeler**, İstanbul Barosu Yayınları, Haziran 2002, sf.83-91 (ilk taslak) ve sf.183-197 (son taslak). 18/12/2002 tarihli “İKS/SP” ilk kez tarafımızdan Türkçe çevirisi yapılarak yayımlanmıştır. Bu Protokolün Türkçe çevirisi ve İngilizce metni için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments/Cilt VI**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, sf.168-191 (Türkçe), sf.551-569 (İngilizce). Daha yakın tarihli olarak bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukuku Mevzuatı: 1. Kitap (Açıklamalı-Karşılaştırmalı) Birleşmiş Milletler Belgeleri**, Legal Yayıncılık, İstanbul, Mart 2006, sf.407-423.

“İKS/SP” hakkında bilgi için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Legal Yay, İstanbul, Ekim 2007 (Genişletilmiş 6. baskı), sf.700-710.

BAŞLANGIÇ

Bu Protokolün Tarafı Devletler,

İşkence ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın, yasaklanmış bulunduğunu ve bunların insan haklarının ağır/(ciddi) ihlallerini oluşturduğunu yeniden vurgulayarak,

İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin² (bundan böyle, “Sözleşme” olarak anılacaktır) öngördüğü amaçları gerçekleştirmek ve özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirebilmek için başkaca önlemlerin alınmasının gerekli bulunduğuna kani olarak,

Son olarak hatırlatalım ki, bu Protokolün önemi, Avrupa Konseyi’nin “**Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi**”/(AİÖS) ile kurduğu “önleyici nitelikli denetim sisteminin” büyük ölçüde koşut örneğini, ilk kez BM mekanizması içine taşımış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle, hem radikal bir belgedir, hem de uluslararası düzeyde İnsan Hakları Hukuku bağlamında önemli bir dönüşümün işaret taşıdır. Daha açık deyişle, bu Protokolün alanıyla sınırlı da olsa yüklediği tarihsel işlev, şu üç belgenin önem ve ağırlığı ile karşılaştırılabilir niteliktedir: Bu üç belge, genel niteliği ile 1948 tarihli BM Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ve özel niteliği ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2002 tarihli ölüm cezasını her koşulda kaldıran 13 numaralı Protokolü ve konuyla doğrudan bağlantılı niteliği ile, şüphe yok ki, Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesidir. Anılan AİÖS’nin, bunun iki Protokolünün ve Sözleşme ile kurulan Komite Usul Kurallarının tarafımızdan yapılan Türkçe çevirilerine bu derlemenin bölgesel sistemlere ilişkin Birinci Cildinde yer verilmiştir.

² “**İKS/SP**” Başlangıç bölümünün ikinci paragrafında göndermesi yapılan “**İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme**” (“**İKS**”) (“*Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment*”) BM Genel Kurulunun 10/12/1984 tarihli ve 39/46 sayılı kararıyla kabul edilip 04/02/1985 tarihinde imza ve onaya açılmış ve 26/06/1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. **İKS**’nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir.

Sözleşme Madde 2 ve 16 hükümlerinin, her bir Taraf Devleti, kendi yargı yetki alanı içindeki herhangi bir yerde/(ülkede), işkence ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza teşkil eden tasarrufları engellemek için etkin önlemler almakla yükümlü tuttuğunu yeniden hatırlatarak,³

Bu maddelerin uygulanmasının Devletlerin en önde gelen sorumlulukları olduğunu; özgürlüklerinden yoksun bırakılarak alıkonulan kişilerin korunmalarını güçlendirmenin ve bu kişilerin insan haklarına tam olarak saygı gösterilmesinin herkesinin üzerine/(payına) düşen ortak bir sorumluluk teşkil ettiğini; ve icrai/(uygulama) yetkileri haiz uluslararası organların, ulusal önlemleri tamamladığını ve sağlamlaştırdığını, tespit ederek,

İşkencenin ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın etkili şekilde önlenmesi hususunun, eğitimi ve çeşitli yasal, yönetsel, yargısal ve diğer önlemlerin bir bileşimini gerektirdiğini yeniden hatırlatarak,

Dünya İnsan Hakları Konferansının, işkencenin ortadan kaldırılmasına yönelik gayretlerin, önce ve en başta gelen unsur olarak, bunun önlenmesi üzerinde odaklanması gereğini açıkça ilan ettiğini ve Sözleşmenin, kişilerin alıkonulma yerlerinin düzenli biçimde ziyaret edilmesi şeklindeki bir önleyici sistemin kurulmasını amaçlayan bir seçmeli protokolünün kabul edilmesi için çağrıda bulunduğunu da yeniden hatırlatarak,

Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarının, kişilerin alıkonulma yerlerine düzenli şekilde ziyaretler

³ “İKS/SP” Başlangıç bölümünün üçüncü paragrafında göndermesi yapılan “İKS” (md.2/1) hükmü şöyledir: “Her bir Taraf Devlet, kendi yargı yetkisine tabi herhangi bir ülkede/(yerde) işkence eylemlerini önlemek üzere etkin yasal, idari, yargısal ya da diğer önlemleri alacaktır”. “İKS” (md.16/1)’in birinci cümle hükmü şöyledir: “Her Taraf Devlet, kendi yargı yetkisi altındaki herhangi bir ülkede/(yerde), Madde 1’de tanımı verilen işkence derecesine varmayan diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza oluşturan eylemlerin, bir kamu görevlisi yahut kamusal sıfatla hareket eden bir başka kimse tarafından bizzat yahut bu kimselerin teşviki ya da rızası yahut da bu eylemi onaylaması suretiyle işlenmesini önlemeyi taahhüt edecektir”

yapılmasına dayanan, yargısal olmayan önleyici nitelikli yöntemler/(araçlar) ile güçlendirilebileceğine kani olarak,

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

BÖLÜM I

GENEL İLKELER

Madde 1

Bu Protokolün amacı, işkencenin ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın önlenmesi amacıyla, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin alıkonuldukları yerlere bağımsız uluslararası ve ulusal organlar/(kuruluşlar) tarafından gerçekleştirilecek olan bir düzenli ziyaretler sistemini kurmaktır.

Madde 2

1. İşkenceye Karşı Komitenin, bir “İşkencenin ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Alt-Komitesi” (bundan böyle, “Önleme Alt-Komitesi” olarak anılacaktır) kurulacaktır ve bu Alt-Komite, bu Protokolde düzenlenen görevleri/(işlevleri) yerine getirecektir.

2. Önleme Alt-Komitesi, Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesi içinde çalışmalarını yürütecektir ve bu Şartta yer alan amaçların ve ilkelerin yanı sıra, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yapılacak muameleye ilişkin Birleşmiş Milletler normlarını⁴ (da) kendisine rehber alacaktır.

⁴ “İKS/SP” (md.2/2)’de geçen “özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yapılacak muameleye ilişkin Birleşmiş Milletler normları” ibaresi, kapsam olarak son derece geniştir ve fevkalade önemlidir. Çünkü bu ibare ile, BM sistemi içerisinde, sadece sözleşme formunda olanlar değil (aslında pek çoğu sözleşme formunda değildir) ve fakat başka formlarda üretilen konuya ilişkin çok çeşitli belgelerdeki standartların, bu Protokol ile kurulan Önleme Alt-Komitesi tarafından kullanılması olanağı sağlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Suçun Önlenmesi ve Suçlulara Yapılan Muamele Hakkında BM

3. Aynı şekilde, Önleme Alt-Komite'si, gizlilik, tarafsızlık, seçici olmama, evrensellik ve nesnellik/(objektiflik) ilkelerini de kendisine rehber alacaktır.

4. Önleme Alt-Komite'si ve Taraf Devletler, bu Protokolün uygulanmasında işbirliği yapacaklardır.

Madde 3

Her Taraf Devlet, işkencenin ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın önlenmesi için ulusal düzeyde bir ya da daha fazla sayıda organ kuracak, atayacak ya da (varolanları) muhafaza edecektir/(koruyacaktır); (bundan böyle, "ulusal önleyici mekanizma" olarak anılacaktır).

Madde 4

1. Her Taraf Devlet, bu Protokol uyarınca, ister bir kamusal makamca verilen bir emir üzerine isterse de bu kamusal makamın tahrikiyle ya da rızası yahut onayı ile olsun özgürlüklerinden yoksun bırakılmış ya da bırakılabilecek olan kişilerin alıkonuldukları kendi yargı yetki alanı ve

Sekizinci Kongresi tarafından 1955'te kabul edilen ve ardından da BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 31/07/1957 ve 13/05/1977 tarihli kararları ile onaylanan "**Mahpuslara Uygulanacak Muameleye Dair Asgari Standartlar**"; BM Genel Kurulu tarafından 17/12/1979 tarihinde kabul edilen "**Kolluk Güçleri Görevlilerinin Davranışlarına İlişkin Kurallar**"; BM Genel Kurulu tarafından 18/12/1982 tarihinde kabul edilen "**Tıbbi Etik İlkeleri**"; Genel Kurulun 09/12/1988 tarihli kararıyla kabul edilen "**Herhangi Biçimde Alıkonulan ya da Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunması için İlkeler Manzumesi**"; Suçun Önlenmesi ve Suçlulara Yapılan Muamele Hakkında BM Sekizinci Kongresi tarafından (Ağustos-Eylül 1990) kabul edilen "**Kolluk Güçleri Tarafından Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanılması Hakkında Temel İlkeler**"; BM Genel Kurulu tarafından 14/12/1990 tarihinde kabul edilen "**Mahpusların Islahı İçin Temel İlkeler**"; Genel Kurulun 14/12/1990 tarihli kararıyla kabul edilen "**Özgürlüklerinden Yoksun Bırakılan Küçüklerin/Gençlerin Korunması için Birleşmiş Milletler Kuralları**" ve benzerleri gibi sözleşmeden başka formda üretilmiş bulunan pek çok belgedeki standartlar, bu Protokol (md.2/2)'deki anılan gönderme ile daha da işlevsel hale gelmektedir. Yukarıda anılan belgelerin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirilerine bu derleme içinde yer verilmiştir.

kontrolü altındaki herhangi bir yerin (bundan böyle, “alıkonulma yerleri”⁵ olarak anılacaktır), Madde 2 ve 3’te anılan mekanizmalar tarafından ziyaret edilmesine izin verecektir. Bu ziyaretler, gerekli olması halinde, söz konusu kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek amacıyla yapılacaktır.

2. Bu Protokolün amaçları bakımından özgürlükten yoksun bırakma terimi, bir kişinin, herhangi bir biçimde (gözetli/tutuklu olarak) alıkonulması ya da hapsedilmesi yahut herhangi bir yargısal, idari ya da başkaca bir makamın emri üzerine bu kişinin tutulduğu yeri dilediği zaman terk etmesine izin verilmediği bir kamusal ya da özel nezarethaneyeye konulması/(yerleştirilmesi) anlamına gelmektedir.

BÖLÜM II

ÖNLEME ALT-KOMİTESİ

Madde 5

1. Önleme Alt-Komiteşi, on üyeden oluşacaktır. Bu Protokole ilişkin olarak on-beşinci onaylama ya da katılmadan sonra, Önleme Alt-Komiteşinin üye sayısı yirmi-beşe çıkarılacaktır.

2. Önleme Alt-Komiteşi üyeleri, özellikle ceza hukuku, hapishane ve polis idaresi alanlarında olmak üzere, adaletin yürütümü/(adalet mekanizması) (“*administration of justice*”) alanında, ya da özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin ıslahına/(tretmanına) ilişkin çeşitli alanlarda mesleki deneyimi haiz oldukları kanıtlanmış, yüksek ahlaki niteliğe sahip kişiler arasından seçileceklerdir.

⁵ “İKS/SP” (md.4/1)’de geçen “alıkonulma yerleri” ibaresini, (“*places of detention*”) karşılığında kullanmaktayız. Bu terimle kast edilen, sadece “ceza ve tutukevleri” yahut polis merkezleri ya da karakollar değildir; eğer bir kişi kamusal makamların bir tasarrufu sonucu bu yerlerde özgürlüğünden yoksun bırakılarak alıkonulmakta/(tutulmakta) ise, kamusal yahut özel başkaca yerler de bu terimin kapsamına giren “yerlere” dahil bulunmaktadır. Bu nedenle, anılan ibareyi, kast edilen anlamı doğru biçimde yansıtacağı düşüncesiyle “alıkonulma yerleri” şeklinde çevirdik. Bu hususu açıklığa kavuşturan unsur için ayrıca (md.4/2) hükmüne bkz.

3. Önleme Alt-Komiteesi kompozisyonunda, eşitlikçi/(adil) coğrafi dağılım ve farklı uygarlık biçimlerinin ve Taraf Devletlerin hukuk sistemlerinin temsil edilmesi esaslarına gereken özen gösterilecektir.
4. Bu kompozisyonda ayrıca, eşitlik ve ayrımcılık yapılmaması ilkeleri temelinde, cinsiyetlerin dengeli temsili hususu da dikkate alınacaktır.
5. Önleme Alt-Komiteesinde aynı Devletin vatandaşı olan iki üye bulunamaz.
6. Önleme Alt-Komiteesi üyeleri, kişisel sıfatlarıyla hizmet göreceklendir; bağımsız ve tarafsız olacaklardır ve Önleme Alt-Komiteesine etkili biçimde hizmet sunmaya amade/(hazır) olacaklardır.

Madde 6

1. Her Taraf Devlet, bu Maddenin 2. paragrafı uyarınca, Madde 5’de belirtilen niteliklere sahip ve aranan gerekleri taşıyan en çok iki kişiyi aday gösterebilir, ve bunu yaparken, adayların niteliklerine ilişkin ayrıntılı bilgiyi de sunacaktır.
2. (a) Adaylar, bu Protokole Taraf bir Devletin vatandaşlığına sahip olacaklardır.
(b) Bu iki adaydan en az biri, aday gösteren Taraf Devletin vatandaşlığına sahip olacaktır.
(c) Bir Taraf Devletin ikiden daha fazla vatandaşı aday gösterilmeyecektir.⁶
(d) Bir Taraf Devlet diğer Taraf Devletin bir vatandaşını aday olarak göstermeden önce, o Taraf Devletin buna rızasını talep edecek ve alacaktır.
3. Seçimlerin yapılacağı Taraf Devletler toplantısı tarihinden en az beş ay önce, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Taraf Devletlere göndereceği bir mektupla, onları üç ay içinde adaylarını sunmaya davet edecektir. Genel Sekreter, bu şekilde aday gösterilen bütün kişilerin alfabetik sıralı bir listesini, bu kişileri aday gösteren Taraf Devletleri de belirtmek suretiyle hazırlayıp sunacaktır.

⁶ Orijinali (“No more than two nationals of a State Party shall be nominated”) olan (md.6/2,c) hükmü şöyle de çevrilebilir: “Bir Taraf Devletin vatandaşlarından en fazla iki aday gösterilecektir”.

Madde 7

1. Önleme Alt-Komitesi üyeleri, aşağıdaki yöntem izlenerek seçileceklerdir:

- (a) Önce, bu Protokolün 5. Maddesinde aranan gereklerin ve ölçütlerin karşılanıyor olması dikkate alınacaktır;
- (b) İlk seçim, bu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra en geç altı ay içinde yapılacaktır.
- (c) Taraf Devletler, Önleme Alt-Komitesi üyelerini gizli oyla seçeceklerdir.
- (d) Önleme Alt-Komitesi üyelerinin seçimleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından toplanacak olup iki yılda bir yapılacak olan Taraf Devletler toplantısında yapılacaktır. Taraf Devletlerin üçte ikisinin toplanma yeter sayısını oluşturacağı bu toplantılarda, en yüksek sayıda oyu alan ve oylamada hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletler temsilcileri oylarının mutlak çoğunluğunu elde eden kişiler Önleme Alt-Komitesine seçilmiş olacaklardır.

2. Seçim süreci sırasında, bir Taraf Devlet vatandaşı iki kişi Önleme Alt-Komitesine üye olarak hizmet edebilecek bir duruma gelecek olursa, bunlardan daha fazla sayıda oyu alan aday, Önleme Alt-Komitesine üye olarak hizmet sunacaktır. Aynı vatandaşlığa sahip adayların eşit sayıda oy almaları halinde, aşağıdaki usul uygulanacaktır:

- (a) Bunlardan sadece biri vatandaşı bulunduğu Taraf Devletçe aday gösterilmiş olduğu takdirde, vatandaş olan o kişi Önleme Alt-Komitesine üye olarak hizmet edecektir;
- (b) Her iki aday da vatandaşı bulundukları Taraf Devletçe aday gösterilmiş oldukları takdirde, bu vatandaşlardan hangisinin üye olacağını belirlemek için ayrı bir gizli oylama yapılacaktır;
- (c) Her iki aday da vatandaşı bulunmadıkları Taraf Devletçe aday gösterilmiş oldukları takdirde, bu adaylardan hangisinin üye olacağını belirlemek için ayrı bir gizli oylama yapılacaktır.

Madde 8

Önleme Alt-Komitesinin bir üyesi ölür ya da istifa eder ise, ya da herhangi bir sebeple görevlerini ifa edemeyecek hale gelirse, o üyeyi aday gösteren Taraf Devlet, çeşitli uzmanlık alanları arasında uygun bir denge sağlanması ihtiyacını dikkate alarak, (ve) Taraf Devletler çoğunluğunun onaylamasına tabi olmak kaydıyla, Madde 5’de düzenlenen niteliklere sahip ve aranan gerekleri karşılamaya yeterli bir başka kişiyi, bir sonraki Taraf Devletler toplantısına dek hizmet görmek üzere, aday olarak gösterecektir. Taraf Devletlerin yarısı ya da daha fazlası, teklif edilen atamaya ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından bilgilendirilmelerinin ardından altı hafta içinde bu hususta olumsuz yanıt vermiş olmadıkça, söz konusu onay verilmiş addedilecektir.

Madde 9

Önleme Alt-Komitesinin üyeleri dört yıllık bir süre için seçileceklerdir. Bu üyeler, eğer yeniden aday gösterilmişlerse, bir kez için tekrar seçilmeye ehil olacaklardır. İlk seçimde seçilen üyelerin yarısının görev süresi, iki yılın bitiminde sona erecektir; ilk seçimin hemen ardından, (görev süresi iki yılın bitiminde sona erecek) bu üyelerin isimleri, Madde 7’nin 1(d) paragrafı hükmünde anılan toplantının Başkanı tarafından kura çekmek suretiyle belirlenecektir.

Madde 10

1. Önleme Alt-Komitesi, kendi görevlilerini iki yıllık bir süre için seçecektir. Bunlar, yeniden seçilebilirler.

2. Önleme Alt-Komitesi, kendi usul kurallarını hazırlayacaktır. Bu kurallar, diğer hususların yanı sıra, şunları da düzenleyecektir:

(a) Üyelerin yarısından bir fazlası, toplanma yeter sayısı oluşturacaktır;

(b) Önleme Alt-Komitesinin kararları, (oylamada) hazır bulunan üyelerin çoğunluk oyu ile alınacaktır;

(c) Önleme Alt-Komitesi toplantıları kapalı olacaktır.

3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Önleme Alt-Komitesinin ilk toplantısını toplantıya çağıracaktır. Bu ilk toplantıdan sonra, Önleme

Alt-Komitesi, kendi usul kurallarında öngörülen zamanlarda toplanacaktır. Önleme Alt-Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite kendi oturumlarını yılda en az bir kez eş zamanlı olarak yapacaktır.

BÖLÜM III

ÖNLEME ALT-KOMİTESİNİN YETKİSİ

Madde 11

Önleme Alt-Komitesi:

- (a) Madde 4'te anılan yerleri ziyaret edecek ve özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmasına ilişkin olarak Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunacaktır;
- (b) Ulusal önleyici mekanizmalar bağlamında:
 - (i) Gerekli olduğu zaman, bunların kurulmasında Taraf Devletlere danışmanlık yapacak ve yardım edecektir;
 - (ii) Ulusal önleyici mekanizmalar ile, gerekli ise gizlilik/(mahremiyet) ilkesine uygun olarak, doğrudan irtibatı/(teması) sürdürecektir ve bunların kapasitelerini/(yeterliliklerini) güçlendirmek amacıyla onlara eğitim ve teknik yardım önerecektir;
 - (iii) Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek için gereken ihtiyaçların ve araçların/(yöntemlerin) değerlendirilmesinde onlara danışmanlık yapacak ve yardım edecektir;
 - (iv) İşkencenin ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın önlenmesinde ulusal önleyici mekanizmaların kapasite ve yetkisinin güçlendirilmesi amacıyla, Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunacak ve tespitlerini/(gözlemlerini) sunacaktır;
- (c) Genel olarak işkencenin önlenmesi için, Birleşmiş Milletlerin konuyla ilgili organları ve mekanizmalarıyla ve bunların yanı

sıra, kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmeye yönelik olarak çalışan/(faaliyet gösteren) uluslararası, bölgesel ve ulusal kuruluşlar ve örgütler ile işbirliği yapacaktır.

Madde 12

Önleme Alt-Komitesini, Madde 11’de düzenlenen yetkilerine uygun tasarrufta bulunmaya muktedir kılmak amacıyla, Taraf Devletler:

- (a) Önleme Alt-Komitesini, kendi ülkelerine almayı/(girmesini kabul etmeyi) ve bu Protokol Madde 4’te tanımlanmış olan alıkonulma yerlerine girmesine izin vermeyi;
- (b) Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek amacıyla ihtiyaç duyulan hususları ve alınması gerekli önlemleri değerlendirmek üzere Önleme Alt-Komitesi tarafından talep edilebilecek konuyla ilgili bütün bilgiyi sağlamayı;⁷
- (c) Önleme Alt-Komitesi ile ulusal önleyici mekanizmalar arasındaki temasları/(irtibat kurulmasını) teşvik etmeyi ve kolaylaştırmayı;
- (d) Önleme Alt-Komitesinin tavsiyelerini incelemeyi ve olası/(mümkün) uygulama önlemleri hakkında Önleme Alt-Komitesi ile diyaloga girmeyi; taahhüt ederler

Madde 13

1. Önleme Alt-Komitesi, Madde 11’de düzenlenen yetkilerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla Taraf Devletlere yapacağı

⁷ “İKS/SP” (md.12/b)’deki “ilgili bütün bilgiyi sağlamayı” (“to provide”) ibaresi bağlamında hatırlatalım ki, BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilen ve yukarıda referansını verdiğimiz bu Protokolün Taslak metninde önemli bir farklılık söz konusuydu. Zira, anılan ibare o Taslak metinde “ilgili bütün bilgiyi paylaşmayı” (“to share”) şeklindeydi. “Sağlama” sözcüğü, “paylaşma” sözcüğünden daha kuvvetli ve kesin bir anlam taşımaktadır.

düzenli/(olağan) ziyaretlere ilişkin olarak, birincisi kura çekmek yoluyla belirlenecek olan, bir programı tespit edecektir.

2. Görüşmelerden/(istişarelerden) sonra, Önleme Alt-Komitesi (ziyaret) programlarına ilişkin olarak, Taraf Devletlerin, gecikmeksizin, gerçekleştirilecek bu ziyaretler için gerekli pratik düzenlemeleri yapabilmelerine olanak tanımak amacıyla, Taraf Devletlere bildirimde bulunacaktır.

3. Ziyaretler, Önleme Alt-Komitesinin en az iki üyesi tarafından yürütülecektir. Bu üyelere, ihtiyaç duyulduğu takdirde, bu Protokolün kapsadığı alanlarda mesleki deneyime ve bilgiye sahip bulunan ve Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ve Birleşmiş Milletler Suçun Önlenmesi Uluslararası Merkezi tarafından getirilen öneriler temelinde hazırlanan bir uzmanlar isim listesi içinden seçilecek olan uzmanlar eşlik edebilecektir. Söz konusu isim listesinin hazırlanmasında, ilgili Taraf Devletler, en fazla beş ulusal uzman önereceklerdir. İlgili Taraf Devlet, belli bir uzmanın bu ziyarette yer almasına itirazda bulunabilir; böyle bir itiraz üzerine Önleme Alt-Komitesi bir başka uzmanı önerecektir.

4. Önleme Alt-Komitesi uygun/(gerekli) gördüğü takdirde, olağan/(düzenli) bir ziyaretin ardından kısa bir izleme-ziyareti yapmayı (da) teklif edebilir.

Madde 14

1. Önleme Alt-Komitesini, yetkilerinin gereklerini yerine getirmeye muktedir kılmak amacıyla, bu Protokolün Tarafı Devletler, Önleme Alt-Komitesine aşağıdaki hususları sağlamayı/(tanımayı) taahhüt ederler:

- (a)** Madde 4'te tanımlanan alıkonulma yerlerinde özgürlüklerinden yoksun bırakılarak tutulan kişilerin sayısına ve bunun yanı sıra, alıkonulma yerlerinin sayısına ve nerede olduğuna dair bütün bilgiyi sınırsız şekilde edinebilmesini;
- (b)** Bu durumdaki kişilere yapılan muameleye ve bunun yanı sıra bu kişilerin alıkonulma koşullarına dair bütün bilgiyi sınırsız şekilde edinebilmesini;
- (c)** Aşağıdaki paragraf 2 hükmü saklı kalarak, bütün alıkonulma yerlerine ve bu yerlerin eklenti ve bölümlerine sınırsız şekilde girebilmesini;

(d) Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerle, tanık/(bir başka kişi) olmaksızın, şahsen/(bizzat) yahut gerekli görüldüğünde bir çevirmen bulundurarak ve ayrıca, Önleme Alt-Komitesinin konuya ilişkin olarak bilgi sağlayabileceği kanaatine vardığı herhangi bir başka kişi ile, özel görüşme yapabilme olanağına sahip olmasını;

(e) Ziyaret etmek istediği yerleri ve görüşme yapmak istediği kişileri seçme/(belirleme) özgürlüğüne sahip olmasını.

2. Kişilerin alıkonuldukları belli bir yerin ziyaret edilmesine karşı itiraz sadece, böyle bir ziyaretin gerçekleştirilmesini geçici olarak engelleyecek olan ve ziyaret edilecek yerde ulusal savunma, kamu emniyeti, doğal afet ya da düzenin ciddi biçimde bozulması gerekçelerine dayanan acil ve zorunlu sebepler bulunduğu ileri sürülerek yapılabilir. Bu gibi ilan edilmiş bir olağanüstü halin/(durumun) mevcudiyeti, bir ziyaretin yapılmasına itiraz etmenin bir gerekçesi olarak bir Taraf Devlet tarafından ileri sürülemeyecektir.

Madde 15

Hiçbir makam ya da (kamu) görevli(si), ister doğru ister yanlış olsun herhangi bir bilgiyi Önleme Alt-Komitesine ve onun heyetlerine iletmış oldukları için herhangi bir kişiye ya da örgüte karşı herhangi bir yaptırım uygulanması emrini vermeyecek, yaptırım uygulamayacak, buna izin vermeyecek ya da tolerans göstermeyecektir, ve böyle bir kişi ya da örgüt, başka herhangi bir şekilde (de) zarara maruz bırakılmayacaktır.

Madde 16

1. Önleme Alt-Komitesi, tavsiyelerini ve tespitlerini gizlilik ilkesine tabi olarak Taraf Devlete ve eğer uygun ise, ulusal önleyici mekanizmaya iletecektir.

2. Önleme Alt-Komitesi raporunu, ilgili Taraf Devletin yorumlarıyla birlikte, o Taraf Devlet tarafından bunu yapmasının talep edildiği her zaman, yayınlıyacaktır. Eğer o Taraf Devlet söz konusu raporun bir bölümünü alenileştirirse, Önleme Alt-Komitesi, o raporun tamamını ya da bir bölümünü yayınlıyabilir. Bununla birlikte, ilgili kişinin açık

rızası bulunmadıkça kişisel/(kişiye özel) hiçbir bilgi yayınlanmayacaktır.

3. Önleme Alt-Komitesi, faaliyetleri hakkındaki bir aleni yıllık raporu İşkenceye Karşı Komiteye sunacaktır.

4. Taraf Devlet, Madde 12 ve 14 hükümleri uyarınca Önleme Alt-Komitesi ile işbirliği yapmayı, yahut Önleme Alt-Komitesinin tavsiyeleri ışığında durumu iyileştirecek önlemler almayı reddederse, Önleme Alt-Komitesinin talebi üzerine İşkenceye Karşı Komite, bu Taraf Devlete görüşlerini sunma fırsatı/(olanağı) tanınmasının ardından, o konu hakkında bir kamuya açıklama (“a public statement”) yapmaya yahut Önleme Alt-Komitesinin raporunu yayınlanmaya üyelerinin çoğunluğu ile karar verebilir.⁸

⁸ “İKS/SP” (md.16/4) düzenlemesi bağlamında bkz., “İKS” (md.20) hükmü. Öte yanda, bu Protokol (md.16/4)’teki norm, neredeyse birebir şekilde, **Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi** (md.10) normundan esinlenilerek hazırlanmıştır. “AiÖS” (md.10) hükmü şöyledir:

“1. Her bir ziyaretten sonra, Komite, ilgili Taraf Devletçe sunulmuş olabilecek gözlemleri de dikkate alarak, ziyaret sırasında saptadığı olgular hakkında bir rapor hazırlayacaktır. Komite, gerekli gördüğü tavsiyeleri de içeren raporunu ilgili Taraf Devlete gönderecektir. Komite, gerekli ise, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin daha yetkin şekilde korunmasına ilişkin önerilerde bulunmak amacıyla, o Taraf Devlet ile görüş alışverişi yapabilir.

2. İlgili Taraf Devlet işbirliği yapmaz ya da Komitenin tavsiyeleri ışığında durumu iyileştirmeyi reddeder ise, o Taraf Devlete görüşlerini açıklama fırsatının tanınmasının ardından, Komite, o konu hakkında kamuya açıklama yapmaya üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla karar verebilir.”

Fark edileceği üzere, “AiÖS” sisteminde Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi tarafından “kamuya açıklama” yaptırımının uygulanması kararı verilebilmesi için nitelikli çoğunluk (üyelerinin üçte iki çoğunluğu) aranmakta iken, BM İşkenceye Karşı Sözleşmenin bu Protokolü ile bağlantılı olarak İşkenceye Karşı Komite, aynı doğrultudaki yaptırımı basit çoğunluk (üyelerinin çoğunluğu) ile karara bağlayabilecektir.

BÖLÜM IV**ULUSAL ÖNLEYİCİ MEKANİZMALAR****Madde 17**

Her Taraf Devlet, bu Protokolün yürürlüğe girmesinin yahut bu Protokolü onaylamasının ya da Protokole katılmasının ardından en geç bir yılda, ulusal düzeyde işkencenin önlenmesi için bir ya da daha fazla sayıda bağımsız ulusal önleyici mekanizmaları kuracak, görevlendirecek ya da (olanları) muhafaza edecektir. Bu Protokolün hükümleriyle uygun nitelikte olmaları halinde, ademi merkezi birimler tarafından kurulmuş bulunan mekanizmalar işbu Protokolün amaçları bakımından ulusal önleyici mekanizmalar olarak görevlendirilebilirler.

Madde 18

1. Taraf Devletler, ulusal önleyici mekanizmaların görev/(işlev) yönünden bağımsızlığını⁹ ve bunun yanı sıra bunların personelinin bağımsızlığını güvence altına alacaklardır.
2. Taraf Devletler, ulusal önleyici mekanizmadaki uzmanların gereken yeterliliğe/(niteliklere) ve mesleki bilgiye sahip bulunmalarını temin etmek üzere gerekli önlemleri alacaklardır. Taraf Devletler, (ulusal önleyici mekanizmaların kompozisyonunda) cinsiyet açısından dengeli bir dağılım olmasına ve ülkedeki etnik ve azınlık grupların uygun/(yeterli) şekilde temsil edilmesine çaba göstereceklerdir.
3. Taraf Devletler, ulusal önleyici mekanizmaların görev/(işlev) görebilmesi için gerekli kaynakları sağlamayı taahhüt ederler.
4. Ulusal önleyici mekanizmalar kurulurken, Taraf Devletler, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal kurumların statüsüne dair İlkeler¹⁰ gereken önemi vereceklerdir.

⁹ “İKS/SP” (md.18/1)’de geçen “görev/(işlev) yönünden bağımsızlık” ibaresi, “functional independence” karşılığında kullanılmıştır.

¹⁰ “İKS/SP” (md.18/4)’te geçen “ulusal kurumların statüsüne dair İlkeler” ibaresinin orijinal metindeki yazılışı “Principles relating to the status of national institutions” şeklindedir. Bu yazılış biçiminden hareketle ve özellikle konuya yabancı olan çevreler, yapılan atfın, aslında bir spesifik belgeye

Madde 19

Ulusal önleyici mekanizmalara, bir asgari standart olarak:

- (a) Madde 4'te tanımlandığı şekilde, alıkonulma yerlerinde özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi, eğer gerekiyorsa, bu kişilerin işkenceye ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya karşı korunmalarını güçlendirmek amacıyla, düzenli biçimde incelemeleri;
- (b) Birleşmiş Milletlerin konuyla ilgili normlarını dikkate alarak, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muamelenin ve koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, ve işkence ve diğer zalimane, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezayı önlemek amacıyla ilgili makamlara tavsiyelerde bulunmaları;
- (c) Mevcut ya da tasarı halindeki mevzuata ilişkin olarak önerilerini ve tespitlerini/(gözlemlerini) sunmaları, yetkisi tanınacaktır/(verilecektir).

Madde 20

Ulusal önleyici mekanizmaları, yetkilerinin gereklerini yerine getirmeye muktedir kılmak amacıyla, bu Protokolün Tarafı Devletler, ulusal önleyici mekanizmalara:

- (a) Madde 4'te tanımlanan alıkonulma yerlerinde özgürlüklerinden yoksun bırakılarak tutulan kişilerin sayısına ve

olduğunu gözden kaçırabilirler. Anılan ibare, aslında, “**Ulusal Kurumların Statüsüne Dair İlkeler (Paris İlkeleri)**” başlıklı (*Principles relating to the Status of National Institutions (The Paris Principles)*) bir belgeye gönderme yapmaktadır. Bu belge, BM Genel Kurulu tarafından 20/12/1993 tarih ve 48/134 sayılı karar ile kabul edilmiştir. Burada ele alınan Seçmeli Protokol (md.18/4)'teki anılan göndermeye konu belge, fark edileceği üzere, sözleşme formunda değildir; buna atfı yapan belge ise (Protokol) hukuken bağlayıcı bir belgedir. Böylece, hukuken bağlayıcı nitelikte olmayan “**Paris İlkeleri**” başlıklı belge, bağlayıcı nitelikteki bu Protokole Taraf olacak Devletler bakımından, hukuki ağırlığı güçlenen bir belge haline gelmektedir. “**Paris İlkeleri**”nin tarafımızdan yapılan Türkçe çevirisine bu derlemede yer verilmiştir.

bunun yanı sıra, alıkonulma yerlerinin sayısına ve nerede olduğuna dair bütün bilgiyi edinebilmesini;

(b) Bu durumdaki kişilere yapılan muameleye ve bunun yanı sıra bu kişilerin alıkonulma koşullarına dair bütün bilgiyi edinebilmesini;

(c) Bütün alıkonulma yerlerine ve bu yerlerin eklenti ve bölümlerine girebilmesini;

(d) Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerle, tanık/(bir başka kişi) olmaksızın, şahsen/(bizzat) yahut gerekli görüldüğünde bir çevirmen bulundurarak ve ayrıca, ulusal önleme mekanizmasının konuya ilişkin olarak bilgi sağlayabileceği kanaatine vardığı herhangi bir başka kişi ile, özel görüşme yapabilme olanağına sahip olmasını;

(e) Ziyaret etmek istediği yerleri ve görüşme yapmak istediği kişileri seçme/(belirleme) özgürlüğüne sahip olmasını;

(f) Önleme Alt-Komitesi ile temas/(irtibat) halinde olma, ona bilgi iletme ve onunla görüşme hakkına sahip olmasını, sağlamayı/(tanımayı) taahhüt ederler.

Madde 21

1. Hiçbir makam ya da (kamu) görevli(si), ister doğru ister yanlış olsun herhangi bir bilgiyi ulusal önleme mekanizmasına iletmış oldukları için herhangi bir kişiye ya da örgüte karşı herhangi bir yaptırım/(ceza) uygulanması emrini vermeyecek, yaptırım uygulamayacak, buna izin vermeyecek ya da tolerans göstermeyecektir, ve böyle bir kişi ya da örgüt, başka herhangi bir şekilde (de) zarara maruz bırakılmayacaktır.

2. Ulusal önleme mekanizması tarafından toplanan gizli/(mahrem) bilgi, özel/(saklı tutulacak) veri muamelesi görecektir.¹¹ İlgili kişinin açık rızası bulunmadıkça kişisel/(kişiye özel) hiçbir bilgi yayınlanmayacaktır

¹¹ “İKS/SP” (md.21/2)’nin “Ulusal önleme mekanizması tarafından toplanan gizli/(mahrem) bilgi, özel/(saklı tutulacak) veri muamelesi görecektir” şeklinde çevirdiğimiz metnin orijinali şöyledir: “*Confidential information collected by the national preventive mechanism shall be privileged.*” Bu hükümde, bilgiyi toplayan mekanizmanın bunu açıklamaya zorlanmaması anlamı da bulunmaktadır.

Madde 22

İlgili Taraf Devletin yetkili makamları, ulusal önleme mekanizmasının tavsiyelerini inceleyecek ve olası/(mümkün) uygulama önlemleri hakkında ulusal önleme mekanizması ile diyaloga girecektir.

Madde 23

Bu Protokole Taraf Devletler, ulusal önleme mekanizmalarının hazırlayacağı yıllık raporları yayınlamayı ve dağıtımını temin etmeyi taahhüt ederler.

BÖLÜM V**BEYAN****Madde 24**

1. Onaylama üzerine/(sırasında), Taraf Devletler, bu Protokolün III. Bölümü yahut IV. Bölümü çerçevesindeki yükümlülüklerini uygulamayı ertelediklerine dair bir beyanda bulunabilirler.
2. Bu erteleme, azami üç yıllık bir süre için geçerli olacaktır. Taraf Devletçe usulüne göre yapılan sunumların ardından ve Önleme Alt-Komitesi ile istişarede bulunduktan sonra, İşkenceye Karşı Komite, söz konusu süreyi bir ek iki yıl için uzatabilir.

BÖLÜM VI**MALİ HÜKÜMLER****Madde 25**

1. Bu Protokolün uygulanmasında Önleme Alt-Komitesinin yaptığı harcamalar Birleşmiş Milletler tarafından karşılanacaktır.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Önleme Alt-Komitesinin bu Protokol çerçevesindeki görevlerini etkili biçimde yerine getirebilmesi için gereken personeli ve olanakları sağlayacaktır.

Madde 26

1. Bir Taraf Devlete yaptığı bir ziyaretin ardından Önleme Alt-Komitesi tarafından verilen tavsiyelerin uygulanmasına ve bunun yanı sıra, ulusal önleme mekanizmalarının eğitim programlarına mali yardımda bulunmak üzere, Birleşmiş Milletlerin mali konulara ilişkin düzenlemeleri ve kuralları uyarınca yönetilecek olan bir Özel Fon, Genel Kurulun konuya ilişkin usullerine uygun olarak kurulacaktır.

2. Bu Özel Fon, Hükümetler, hükümetler-arası ve hükümetler-dışı örgütler ve diğer özel ya da kamusal kuruluşlar tarafından yapılabilecek gönüllü katkılar yoluyla finanse edilebilir.

BÖLÜM VII

SON HÜKÜMLER

Madde 27

1. Bu Protokol, Sözleşmeyi imzalamış bulunan herhangi bir Devletin imzalamasına açıktır.

2. Bu Protokol, Sözleşmeyi onaylamış ya da Sözleşmeye katılmış herhangi bir Devletin onaylamasına tabidir. Onaylama belgeleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilecektir.

3. Bu Protokol, Sözleşmeyi onaylamış ya da Sözleşmeye katılmış bulunan herhangi bir Devletin katılmasına açık olacaktır.

4. Katılma işlemi, bir katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilmesi ile işlerlik/(yürürlük) kazanacaktır.

5. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Protokolü imzalamış ya da Protokole katılmış bulunan bütün Devletleri, her bir onay ya da katılma belgesinin depo edilmesi hususunda bilgilendirecektir.

Madde 28

1. Bu Protokol, yirminci onay ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilmesi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

2. Yirminci onay ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilmesinden sonra bu Protokolü onaylayan ya da bu Protokole katılan her bir Devlet bakımından, bu Protokol, kendi onay ya da katılma belgesini depo etmesi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 29

Bu Protokolün hükümleri, hiçbir sınırlama ya da istisna olmaksızın federal Devletlerin her bölgesinde uygulanacaktır.

Madde 30

Bu Protokole hiçbir çekince konulmayacaktır.

Madde 31

Bu Protokolün hükümleri, (kişilerin) alıkonulma yerlerinin ziyaret edilmesine ilişkin bir sistemi kurumsallaştıran herhangi bir bölgesel sözleşme çerçevesinde Taraf Devletlerin üstlendikleri yükümlülükleri etkilemeyecektir/(bertaraf etmeyecektir).¹² Önleme Alt-Komiteesi ve bu

¹² Mevcut bütün bölgesel insan hakları sistemleri arasında, işkence ve kötü muamelenin önlenmesine özgülünen bu tür bir “ziyaret denetimi usulünü” hali hazırda kurumsallaştırmış bulunan sadece Avrupa Konseyi’nin “**Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi**”dir/(**AIÖS**). Bu nedenle, burada ele aldığımız BM “**İKS/SP**” (md.31)’in ilk cümlesinde geçen “herhangi bir bölgesel sözleşme” şeklindeki gönderme, aslında anılan **AIÖS**’ni işaretlemektedir. Orta yahut uzun erimde, örnek olsun, gerek Amerikan Devletleri Örgütü gerekse Afrika Birliği sistemi içinde de benzeri mekanizmalar öngören sözleşmeler yapılabilmesi mümkün olduğundan, BM “**İKS/SP**” (md.31) hükmü düzenlenirken, “**AIÖS**” adını açıkça belirten bir gönderme yapılması tercih edilmemiştir; bunun yerine “herhangi bir bölgesel sözleşme” şeklinde genel bir ifadeye yer verilmiştir. “Genel insan hakları sözleşmeleri” ile kurulmuş organlardan bazıları için tanınan “soruşturma usulü” çerçevesindeki yetkiler ve

tür bölgesel sözleşmeler çerçevesinde kurulan organlar, aynı konulu mükerrer işlemlerden/(çift işlem yapılmasından) kaçınmak¹³ ve bu Protokolün amaçlarını etkin şekilde ilerletilmek amacıyla, istişarede bulunma ve işbirliği yapma hususunda teşvik edilmektedirler.

be eksendeki “soruşturma/araştırma ziyareti” etkinliğini, üstte belirttiğimiz spesifik işkencenin önlenmesi sözleşmesi organının “önleyici nitelikli ziyaret” yetkisi ve etkinliğinden ayırt etmek gerektiğini okura hatırlatıyoruz.

¹³ “İKS/SP” (md.31)’in ikinci cümlesinde geçen “aynı konulu mükerrer işlemlerden/(çift işlem yapılmasından) kaçınmak” şeklindeki çevirimiz, “*to avoiding duplication*” ibaresinin karşılığıdır. Bu hüküm, İnsan Hakları Hukukunda, aynı konuda olup halen incelenen ya da karara bağlanmış bulunan şikayetlerin (ya da bu Protokol özelinde olduğu gibi, ziyaret denetim usulünün), bir başka uluslararası soruşturma ya da inceleme usulü önüne getirilmemesi şeklindeki genel kuralla bağlantılıdır. Bu kural, genel olarak, “derdestlik ya da kesin hüküm itirazı” olarak bilinen usul kurumuyla alakalıdır. Kuşku yok ki, burada, bir “şikayet başvurusu denetim usulü” değil, önleyici nitelikli “ziyaret denetim usulü” söz konusudur. Bu hükümle, hali hazırdaki belgelerden hareketle değerlendirilecek olursa, BM “İKS/SP” çerçevesinde Önleme Alt Komitesinin ve AİÖS çerçevesinde ise AİÖK’nin, özü itibarıyla koşut mahiyetteki ziyaret denetimi işlemlerini, aynı ülke özelinde yahut aynı ülkede ve fakat en azından aynı mekanlar özelinde tekrarlayan şekilde yapmaktan kaçınmaları hedeflenmektedir. “İKS/SP” (md.31)’in ikinci cümle hükmünün, genel ve yol gösterici bir ilke olduğu açıktır. Bu Protokolün hazırlık çalışmaları sırasında uzun tartışmalara da konu biçimleyen bu husus, ancak, bu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra işlerlik kazanacak olan Önleme Alt Komitesinin icraatı ile açıklığa kavuşacaktır. Elbette, Önleme Alt Komitesinin, BM “İKS/SP” (md.10/2) uyarınca yetkilendirildiği kendi Usul Kurallarını hazırlarken, bu konuda öngörebileceği hüküm de, olası icraatın ne yönde gelişeceği bakımından etkin bir rol oynayacaktır. Şimdiden öngörülebilecek olan husus şudur. Hem “İKS/SP”ne hem de AİÖS’ne Taraf durumunda bulunabilecek Devletlerin en azından bir bölümü, bu iki belge ile faaliyet gösterecek iki ayrı organın kendi ülkelerine yönelik ziyaret taleplerine, “işlem tekrarı” gerekçesiyle itirazda bulunma yahut en azından bu gerekçenin ardına sığınma yolunu deneyeceklerdir. İşte bu gibi olası zorluk çıkarmalar karşısında, anılan Sözleşme ve Protokol organlarının alacakları tavır ve geliştirecekleri “siyasa”, ve bu bağlamda bu Protokol ile “teşvik edildikleri istişare ve işbirliği”nden ne gibi sonuçlar çıkacağı, BM’in bu Protokolünün işlevsel bir belge olup olmasını belirleyecektir.

Madde 32

Bu Protokolün hükümleri, 12 Ağustos 1949 tarihli dört adet Cenevre Sözleşmelerine ve bu Sözleşmelerin 8 Haziran 1977 tarihli Ek Protokollerine Taraf olan Devletlerin üstlendikleri yükümlülükleri; yahut herhangi bir Taraf Devletin kullanabilecek olduğu, uluslararası insancıl hukukun kapsamına girmeyen durumlarda, kişilerin alıkonuldukları yerleri ziyaret etmesi için Uluslararası Kızıl Haç Komitesine izin vermesi olanağını etkilemeyecektir/(bertaraf etmeyecektir).

Madde 33

1. Herhangi bir Taraf Devlet, yapılan işlem konusunda bu Protokole ve Sözleşmeye Taraf diğer Devletleri bilahare bilgilendirecek olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yazılı bir bildirimde bulunarak, bu Protokol ile bağlı bulunuşunu her zaman feshedebilir. Bu fesih, söz konusu bildirimin Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden bir yıl sonra işlerlik/(yürürlük) kazanacaktır.

2. Böyle bir fesih, bu feshin yürürlüğe girmesi tarihinden önce vuku bulan herhangi bir tasarruf/(eylem) ya da durum bakımından, yahut ilgili o Taraf Devlet hakkında Önleme Alt-Komitesinin karara bağladığı ya da bağlayabilecek olduğu tasarruflar/(eylemler) bakımından, Taraf Devletin bu Protokol çerçevesindeki yükümlülüklerinden sıyrılması/(kurtulması) sonucunu doğurmayacaktır, ve söz konusu feshin yürürlüğe girmesi tarihinden önce Önleme Alt-Komitesi tarafından halen/(zaten) incelenmekte olan herhangi bir meselenin incelenmesinin sürdürülmesine herhangi bir biçimde halel getirmeyecektir.

3. Taraf Devlet bakımından feshin yürürlük kazandığı tarihten sonra, Önleme Alt-Komitesi, o Devlete ilişkin herhangi bir yeni meseleyi incelemeye başlamayacaktır.

Madde 34

1. Bu Protokole Taraf herhangi bir Devlet bir değişiklik teklifinde bulunabilir ve bu teklifi Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verebilir. Genel Sekreter bunun üzerine, bu değişiklik teklifini, bu teklifin değerlendirilmesi ve oya konulması amacıyla bir Taraf Devletler

konferansı toplanmasını isteyip istemedikleri hususunu bildirmelerine dair bir taleple birlikte, bu Protokole Taraf Devletlere iletacaktır. Bu ileti tarihinden itibaren dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte birinin böyle bir konferansın toplanmasından yana olmaları halinde, Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler himayesinde bu konferansı toplayacaktır. Bu konferansta hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edilen herhangi bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından kabul edilmek üzere bütün Taraf Devletlere sunulacaktır.

2. Bu Maddenin 1. paragrafı uyarınca kabul edilen bir değişiklik, bu Protokole Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kendi anayasal usullerine uygun olarak kabul edildiği tarihte yürürlüğe girecektir.

3. Değişiklikler yürürlüğe girdiği zaman, bunlar, değişikliği kabul etmiş olan Taraf Devletler bakımından bağlayıcı olacaktır, diğer Taraf Devletler (ise), bu Protokolün hükümleri ve kabul etmiş bulundukları daha önceki herhangi bir değişiklik ile bağlı kalmaya devam edeceklerdir.

Madde 35

Önleme Alt-Komitesinin ve ulusal önleyici mekanizmaların üyeleri, görevlerini bağımsız şekilde ifa edebilmeleri için gereken türde ayrıcalık ve muafiyetlere/(bağımsızlıklara) sahip olacaklardır. Önleme Alt-Komitesinin üyeleri, 13 Şubat 1946 tarihli Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme¹⁴ Madde 23 hükümleri saklı kalmak kaydıyla, (anılan) o Sözleşmenin 22. Maddesinde belirtilen ayrıcalık ve muafiyetlere sahip olacaklardır.

¹⁴ “İKS/SP” (md.35)7de göndermesi yapılan belge, BM Genel Kurulu tarafından 13/02/1946 tarihinde kabul edilen “**Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme**”dir (“*Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations*”). Türkiye bu Sözleşmeye taraftır. Bunun için Türkiye, 15/03/1950 tarih ve 5598 sayılı “Birleşmiş Milletlerin Genel Kurulunca Kabul Edilen ‘Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme’ye Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Katılması Hakkında Kanun”u çıkartmıştır, (RG, 21/03/1950, s.7462).

Madde 36

Önleme Alt-Komite'si üyeleri bir Taraf Devlete ziyarette bulundukları zaman, işbu Protokolün hükümlerine ve amaçlarına, ve yararlanabilecekleri ayrıcalıklara ve bağışıklıklara/(muafiyetlere) hâlel gelmeksizin:

(a) Ziyaret edilen Devletin yasalarına ve düzenlemelerine saygı göstereceklerdir;

(b) Tarafsızlıklarıyla ve görevlerinin uluslararası niteliği ile uyumlu olmayan herhangi bir eylemden ya da faaliyetten kaçınacaklardır.

Madde 37

1. Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca dillerindeki metinleri eşit derecede geçerli olan bu Protokol, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine depo edilecektir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Protokolün onaylı örneklerini bütün Devletlere iletacaktır.